

ÚJ ELEKTRONIKUS INFORMÁCIÓ FORRÁS

A georeferált Második Katonai Felmérés – nemcsak történelmi dokumentum!

Recenzió az ARCANUM kiadó által megjelentetett DVD-ről

2006. novemberében az ARCANUM kiadta a „*Königreich Ungarn – A Második Katonai Felmérés 1806-1869*” című új kiadványát DVD lemezen. A kiadvány nemcsak az eredeti, kiváló minőségben szkennelt térképszelvényt tartalmazza, hanem georeferált mozaikként az egész Magyar Királyság területét lefedi. Míg az előbbi a kiterjedt helységnévtárral és kutatási adatbázissal történelmi szempontból is kiemelten fontos dokumentációs munka, addig a régészetben és a földtudományokban a georeferált mozaik tesz lehetővé kiterjedt kutatási feladatokat, pl. a környezetváltozás vagy folyódinamika terén: ilyen kutatásokra eddig is használtak fel térképszelvényeket a monarchia idejéből (Dömötörfy et al., 2004; Szollát és Standovár, 2005). A térképre alapuló kutatási munkák elvégzése szempontjából természetesen elengedhetetlen a georeferálási módszer leírása és hibájának pontos közlése. Mindezt a mellékelt háromnyelvű és részletes kötetben megtaláljuk (Timár et al., 2006). A georeferálás a térképészeti alapfelületek meghatározásával történt. A georeferált térképmű nemcsak a Magyar Királyság területére terjed ki, hanem az egész Osztrák-Magyar Monarchia területére. A jelen termék csak egy első darab az összesen csaknem 7000 térképszelvényt tartalmazó, reméljük hamarosan megjelenő sorozatból.

A DVD nemcsak a térképszelvényeket és a georeferált mozaikot tartalmazza, hanem több saját fejlesztésű programot is, melyek segítségével a nagy mennyiségű adatot egyszerűen és gyorsan megtekinthetjük, végigbongészhajjuk és a kiválasztott térképrészt exportálhatjuk további térinformatikai felhasználásra. A fő elem a GeoView szoftver, mely a több, mint 1100 georeferált térképszelvényből álló mozaikot kezeli. Emellett az eredeti, nem rektifikált térképszelvényeket a kerettel együtt is meg lehet tekinteni az AAVIEW program segítségével. A kutatási adatbázis és a helységnévtár adatbáziskezelő felületeken keresztül érhető el.

Felhasználói környezet

A DVD kipróbálása egy 1024 MB RAM, 1,66 GHz processzorral, ATI Radeon Xpress 100 grafikus kártyával rendelkező számítógépen és Windows XP Professional operációs rendszer alatt történt.

Mindez megfelelően gyors és stabil felhasználói környezetet biztosított a szoftverek használatára, az adatbázisok és a térképszelvények megtekintésére. Ha csak a térképeket akarjuk megtekinteni egyéb, ma általában használatos környezetben (pl. Linux), erre is van lehetőség, ha van megfelelő nézőprogramunk, de ehhez a DVD érthetően kevés támogatást ad.

Külső megjelenés

A DVD-tok jó minőségű fekete műanyag szabvány az ARCANUM cég új sötét színekben megalkotott borítójával. Nemcsak a szöveg jelzi a tartalmat, de a vékony vonalakkal ábrázolt térképen a DVD-n lévő tartományt is színileg kiemelték. Reméljük, nemsokára a többi tartomány körvonalait is felfedezhetjük majd ilyen állapotban. A DVD-hez egy vastag könyvecske jár, mely a térképmű georeferálásának eljárását foglalja össze némi történelmi bevezetéssel és – ami nagyon fontos – a georeferálás hibájának magyarázatával. Egy kétrét hajtott leírás tartalmazza a magát a szoftvert érintő megjegyzéseket.

A szoftver telepítése

A GeoView szoftver telepítése nagyon egyszerű és automatikusan indul a DVD beolvasásakor. Mind az asztalon, mind a start menüben megtaláljuk a GeoView ikonját, ami a program későbbi újraindítását megkönnyíti. A program telepítésekor angol, német és magyar nyelvű felület között választhatunk. Az egyetlen zavaró részlet mindössze annyiból áll, hogy a telepítéskor kiválasztott nyelvet később csak újratelepítéskor lehet megváltoztatni. Nagy könnyítés lenne, ha mondjuk nem is minden egyes alkalommal kellene nyelvet választani, de legalább mód lenne az újratelepítés nélküli nyelvválasztásra.

Szoftverhasználat

Mindenféleképpen ajánlott a kísérő négyoldalas angol nyelvű programmagyarázatot elolvasni. Míg néhány ikon nagyon is beszédes és ösztönösen fel lehet fogni rendeltetését, addig egy-két lényeges funkció és gyorsbillentyű létezéséről nem fogunk tudomást szerezni. Maga a magyarázat tömören és gyorsan tájékoztat minden, a használathoz szükséges adatról.

A GeoView indítása - kezdőlap

A DVD behelyezésekor az egész képernyőt betöltő ablak jelenik meg, melyen jól láthatóan az egész Második Katonai Felmérés által érintett tartomány szerepel hasznosan sok helységnévvvel. Kifejezetten jó ötletnek tartom a tartományok térképeinek készítése idejének színek általi jelölését. Azt

sejtjük, hogy a tartományra kattintva az általunk hön áhított térképekhez jutunk. Hogy a bal alsó sarokban található három ikon közül a két bal szélső (papírlap és kérdőjel, illetve papírlap és egy szem) milyen nagyszerű helységnév szerinti keresési és történelemtanulási lehetőségeket nyújt, azt nehezebb pusztán az ikonjaikból kideríteni. Az egyetlen hátrány a tálca elfedése, ami a többi gépünkön éppen futó programba való váltást nehezíti meg. Ezt a helyzetet vagy az ALT+TAB Windows-os gyorsbillentyű segítségével oldhatjuk meg, vagy az ajtós ikonra kattintva bezárjuk a kezdőlapot, ezáltal megfosztva magunkat a már említett két hasznos ikontól.

A GeoView használata – főlap

Miután kiválasztottuk a minket érdeklő tartományt és kinyílt a GeoView főlapja, elcsodálkozunk. A több, mint 1100 térképszelvény nagyon mutatósan helyezkedik el a fekete háttéren. A térképművet körülvevő keretek vékonyak, nem vesznek el feleslegesen helyet a drága munkafelületről. Az ikonok és a lap alján elhelyezkedő státuszléc egyszerű, hasznos és nem vonja el a figyelmet a térképműtől. A munkafelület mellett még két, különböző nagyítási állapotot mutató ablakot helyeztek al, ami nemcsak nagyon megkönnyíti a navigálást, de az ilyen nagy területeket lefedő térképműnél elengedhetetlen. Amire a programmagyarázatban találtam utalást, az két funkció: egyrészt a kéz, mellyel ugyanolyan nagyítás mellett a szelvényeket el lehet tolni (bal egérgomb nyomva tartása), meg a nagyítási ablak húzása (a jobb egérgomb nyomva tartása mellett lehetséges). Mindkét funkció az általam ismert képfeldolgozó/térinformatikai programok hasznos és nekem kedves kelléke. A georeferálás további előnye a távolságmérés lehetősége – ezt a CTRL gomb lenyomva tartása melletti kattintással végezhetjük el – és a koordinátapontra való ugrás. A program sokoldalúságát mutatja, hogy az eredeti, térképkerettel is rendelkező szelvényt megtekinthetjük. Az eredeti szelvény egy új, ezúttal nem georeferált ablakban jelenik meg, mely további eszközöket tartalmaz.

A GeoView szoftver kompatibilitása

Külön figyelmet érdemel a GeoView export ablaka. A helyi, történelmi vetületek mellett természetesen szerepelnek a modern nemzeti, illetve a WGS84 dátumon alapuló nemzetközi vetület is. Nemcsak a vetületek terén, hanem az exportált kép felbontását,

terjedelmét illetően is kitombolhatjuk magunkat. A kimenő formátumok közül két hagyományosan elterjedt és szinte minden más szoftverben felhasználható formátumot választhatunk: JPEG 2000 és GEOTIFF. Harmadik lehetőségként a nagyon jó minőség mellett kis tárhelyet elfoglaló ECW formátum is szerepel, melynek kompatibilitását néhány térinformatikai programmal külön telepített plug-in-nel lehet biztosítani.

Összefoglalás

A recenzióban lényegében az ARCANUM által forgalmazott „Königreich Ungarn - A Második Katonai Felmérés 1806-1869” című termékének GeoView programjára helyeztem a hangsúlyt, mivel ilyen pontosan georeferált térképműt még nem lehetett ilyen egyszerű felhasználói felülettel vásárolni. A nagyszámú és terjedelmű térképmű ábrázolása lenyűgözően gyorsan és szépen történik. Maga a felület funkcionális, viszont néha magában a programban is jólesne több utalás a gyorsbillentyűk használatára. Exportlehetőségeit tekintve a GeoView minden szükséges kényelemmel ellátott szoftver. A dokumentációt lekerekíti a kutatási adatbázis és a helységnévtár.

A termék hasznosságát a számos kutatási területen való felhasználása mutatja. A régészet és földtudományok területén elengedhetetlen alaptérképként szerepel, az egész Monarchia területére kiterjedő térképmű többi tartományainak mihamarábbi megjelenése nagyon fontos esemény ebből a szempontból.

Irodalom

Dömötörfy Zs., Reeder D., Pomogyi P. (2004): Changes in the macro-vegetation of the Kis-Balaton Wetlands over the last two centuries: a GIS perspective. *Hydrobiologia*, **506-509(1-3)**, 671-679

Szollát Gy., Standovár T. (2005): Botanical values of the Öreg-hegy and Juhász-halom near Csomád. *Studia bot. hung.*, **36**, 165-183

Timár G., Molnár G., Székely B., Biszak S., Varga J., Jankó A. (2006): Digitized maps of the Habsburg Empire – The map sheets of the second military survey and their georeferenced version. Arcanum, Budapest, 59p.

Zámolyi András
ELTE Földrajz- és Földtudományi Intézet,
Geofizikai Tanszék

Könyvismertetés

Az agyagművesség évezredei a Kárpát-medencében

MTA VEAB Budapest – Veszprém 2006
Szerk. Holló Szilvia Andrea és Szulovszky János
204 p.

A kötet az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága és az Archeometriai és Iparrégészeti Munkabizottsága közös kiadványa, amely egy új, „Az anyagi kultúra a Kárpát-medencében — archeometria – iparrégészet – kézművesipar-történet – néprajz” című sorozat első kötete. A kötet megjelenését az MTA Soproni Tudóstársaság és a Magyar Kézművesipar-történeti Egyesület támogatta, a kiadásban a tatai Kuny Domokos Megyei Múzeum közreműködött. Nemcsak a kiadvány, hanem az annak alapjául szolgáló konferencia is nyitóeleme kívánt lenni egy olyan kezdeményezésnek, amely összefoghatná a régészek, néprajzkutatók, történészek, levéltárosok és a természettudományok területén az előbbi kutatók munkáját elősegítve működő szakemberek tudásanyagát, ismereteit. Így aztán ez a kiadvány a 2004. április 28-29-én a budapesti Néprajzi Múzeum dísztermében megrendezett „Az agyagművesség évezredei a Kárpát-medencében” című konferencia előadásainak összefoglaló kötete is egyben.

A konferencia két napján egyaránt hangzottak előadások a régészeti (római kortól az Árpád-korig), néprajzi-történeti (népi kerámia és céhség) kerámia-anyagról, illetve az edénykészítés körülményeiről (megmunkálás-díszítés tanulmányozása, égetési kísérletek) szóló ismertetések. Az archeometria interdiszciplináris tudományterületével foglalkozó előadásokra az első napon került sor.

A konferencia programjához (27 előadás) képest 19 kutatási munka jelent meg írásos formában, illetve egy további publikáció került még a kötetbe. Sajnálatos, hogy a további 8 érdekes előadásból nem készült el az írásos dokumentáció, ami megőrizhető volna ennek a tartalmas és hangulatos konferenciának az anyagát.

Gucsi László rézkori (Balaton-Lasinja, Boleráz és Baden kultúra) és kora bronzkori (Nyírségi kultúra) kerámiákon végzett technikai megfigyeléseket, amelyek segítségével erre az időszakra vonatkozó, átfogó megállapításokat tudott tenni az edényépítési és füllesztési megoldások fejlődésével kapcsolatban.

Csongrádiné Balogh Éva és Lakatosné Pammer Gabriella a százhalombattai Régészeti Parkban végzett kerámiaégetési kísérletek tanulságait dokumentálta. A kísérletek célja fekete kerámia előállítás volt, és bebizonyosodott, hogy eltérő szerep jut a tüzelőanyagok típusának és

mennyiségének, az égetési időnek, a kemence geometriájának és lezárásának, illetve olyan befolyásolhatatlan tényezőknek, mint például az időjárás.

Gabler Dénes a terra sigillata gyártásáról és műhelyeinek felépítéséről foglalta össze ismereteinket. Az edénykészítés lépéseinek és körülményeinek kívül a kerámiákon található bélyezések szerepét, a belőlük kiolvasható információkat is ismertette.

Horváth Friderika egy érdekes régészeti problémakört, a római kori bennszülött kerámia kérdéskörét taglalta. A mindennek előtt szükséges részletes definíció mellett az edények formái, funkcionális, díszítettségi, illetve a gyártási körülményeket illető tipizálását mutatta be.

Wolf Mária a X. Századi magyarság kerámiaművességéről vázolt fel általános érvényű megállapításokat rámutatva ezzel arra, hogy a kerámia, mint régészeti lelet ismerete a kutatásban nagyban elősegítheti egy lelőhely korolását. Esettanulmányként a borsodi (Edelény) X. századra keltezhető település kerámia leletanyagát mutatta be.

Szilágyi Veronika, Szakmány György és Wolf Mária előadásában, illetve publikációjában az előbbieken Wolf által bemutatott X. századi kerámia leletanyag egy részén elvégzett természettudományos (archeometriai) vizsgálat eredményei hangzottak el. Az elsősorban mikroszkópos petrográfiai, kisebb mértékben műszeres anyagvizsgálatokra támaszkodó kutatás jól példázta, hogyan adhat kiegészítő információkat a régészet számára ez az eltérő szempontrendszerű tudományterület.

Magyar Kálmán a babócsai Nárcisos nemzeti központ Árpád-kori fazekasműhelyeiről foglalta össze kutatási eredményeit. A több mint egy évtized kutatómunkája során előkerült kerámia leletanyag klasszifikálásának és az az alapján rekonstruálható fazekaskemencének a bemutatása adja az ismertetés gerincét.

Vizi Márta az ozorai várkastély leletanyagának példájával támasztotta alá a régészeti kerámiák feldolgozási módszereivel foglalkozó tanulmányát. Hangsúly került a szempontok kijelölésére és az azok alapján létrehozható adatbázis szerkezetének kialakítására is.

Miklós Zsuzsa és Vizi Márta közös bemutatójában a késő középkori etei fazekasműhely leletanyagából válogatott. A korszakra jellemző edénytípusok mellett a kályhásság számos elemét is feltárta a régészeti ásatás. Az előzetes eredményeket ismertető előadást a szerzők az elkövetkező

részletes tipológiai és kronológiai elemzések bemutatásának ígéretével zárták.

Jeney-Tóth Annamária az 1589-1650 között Kolozsváron működő fazekasokról számolt be. Munkájában azt boncolgatja, hogy milyen körülmények határozták meg a fazekasipar kifejlődését a térségben, illetve, hogy végső soron milyen élet- és munkakörülmények között dolgozhattak a mesterek.

P. Szalay Emőke a debreceni fazekas cég XVI-XIX. századi cégleveleit, a szervezet működését és felépítését tanulmányozta. Munkájában a céhtermékek szigorú ellenőrzési eljárásairól is szó esik.

Kemecsi Lajos a tatai fazekasok szervezeteinek történetéről készített összefoglalót. A város gazdag kézműves hagyománya szorosan összefonódik a környező települések biztosította munkaerőforrással is. A céhes szervezet működésének körülményeiről valló adatok szabatos összesítése olvasható a tanulmányban.

Nagy Molnár Miklós a XVIII-XIX. századi nagykunsági népi kerámiával foglalkozott publikációjában. A feldolgozásban a mezőtúri híres fazekasközpont történetével ismerteti meg az olvasót.

Knézy Judit a XVIII-XIX. században Somogy megyében készült szemeskályhákra számolt be. A „parasztszoba éke” azoknak a mesterembereknek a munkája folytán terjedt el, akik nem pusztán fazekasok, tálások vagy korsósok, hanem gelencserek voltak. Az ő történetüket, illetve a a szemeskályha XX. századig való fennmaradását ismereteti a publikáció.

Kiss Emília a gömöri fazekasok által használt nyersanyagok előfordulási helyeit, tulajdonságait és feldolgozási technikáját elemezte tanulmányában. Ehhez a munkához szorosan kapcsolódik *Szulovszky János* írása, amely szintén a gömöri fazekasságról szolgáltatott információkat. Alapul egy 1893-ban készült beadvány szolgált, amely korhűen mutatja be a szuhavölgyi agyagművességet.

Mód László a XIX. század második felében Szentesen készült korsókat mutatott be.

Szendiné Orvos Erzsébet az 1872-1933 közötti időszakból származó levéltári források tükrében ismertette a debreceni fazekas ipartársulat történetét.

Kapitány Orsolya a kaposvári Fazekas Házzipari Szövetkezetben történő habán hagyományok újraélesztéséről számolt be.

Végül a konferenciát *Csupor István* előadása zárta, amelyben a kerámia kutatás aktuális kérdéseit feszegette.

Az építő és rendkívül tartalmas előadást egy kiválóan összeállított kötet zárta le. Kritikaként talán annyit említhetnénk meg, hogy egy olyan kiadványban, amely különböző tudományterületek szakembereinek publikációit összesíti, kiemelten is fontos lenne közölni az egyes kutatók kontakt adatait. Mert még mindig sokan nem ismerjük egymást és szükségünk van egymásra.

Szilágyi Veronika

ELTE Földrajz- és Földtudományi Intézet,
Közöttani Tanszék

Körlin, Gabriele--Weisgerber, Gerd eds., Stone Age- Mining Age. Proceedings of the VIIIth Flint Symposium

Der Anschnitt - Zeitschrift für Kunst und Kultur im Bergbau Bochum Meiling Druck, Haldensleben
19 (2006) 1-608

A VIII. Flint Symposium bochumi megrendezése óta több, mint hét év telt el. A konferenciát 1999 szeptemberében rendezték meg, a Flint Symposium-ok sorában a legutolsó összejelentésként. A sorozat 1976-ban indult, a hollandiai komplex föld alatti neolitikus bányák feltárásával. A helyi önkéntesek, jórészt bányászok munkájára alapozott feltárások eredményeként Maastricht-ban konferencia sorozatot indítottak, ami a témával foglalkozó szakemberek nemzetközi fórumává nőtte ki magát. A Maastricht-i konferenciák után Brighton, Bordeaux, Madrid, Swieciechów következett, valamennyi konferencia után megjelentettek konferenciakötetet is. A bochumi rendezvény ilyen szempontból meglehetősen mostoha helyzetbe került: részben a kötetre sokat kellett várni, részben a rendezvénysorozat jövője került veszélybe. Bochumban a rendezés jogát Izrael kapta meg, és azóta a politikai helyzet nem igazán tette lehetővé a konferencia összehívását. Ez is indokolta, hogy a kovabányászattal foglalkozó szakemberek az UISPP (Nemzetközi Régészeti Kongresszus) keretén belül saját munkabizottság felállítását kezdeményezték (2006, Lisszabon).

A megjelentetett kötet igényesen szerkesztett, szép kiadvány. A kötet felépítése a konferencia szerkezetét tükrözi. Kiemelt helyen szerepelnek benne a kovabányászattal foglalkozó tanulmányok (21 cikk), a tűzkő elterjedésével és a készítése technikával foglalkozó közlemények (25 cikk) és a geológiai, geokémiai jellegű tanulmányok a kőkorszak használatos nyersanyagokról (13 cikk). A kötet tartalomjegyzékét a 2006/3 szám 2. mellékletben közzéteszük.

A magyar kutatást három tanulmány képviseli:

Dobosi Viola tanulmánya (Lovas (Hungary) ochre mine reconsidered, pp 29-36) összefoglalja a híres paleolit festékbányáról rendelkezésre álló korhatározó adatokat, az (akkor) új C-14 dátummal együtt (ETH-15199, 11740 ± 100).

Simán Katalin cikke "Tradition, laziness - curiosity, innovation" címmel a nyersanyag-elterjedés elméleti kérdéseit vizsgálja (pp. 455-464).

T. Biró Katalin tanulmánya (Sources of Hungarian petroarchaeological information on the Internet, pp 483-488) talán a legérzékenyebb az idő múlására. Az eltelt hét év sajnos nagyon sok, különösen ha az

informatikai tartalomszolgáltatás szempontjából nézzük a dolgot. Noha a cikkben felvetett elvi megközelítés alapvetően tartható, a konkrét adatszolgáltatás azóta jelentősen kibővült - többek között éppen az Archeometriai Műhely c. folyóirattal, amely maga is rendszeresen közöl petroarcheológiai jellegű információkat.

Összességében a megjelent kötet a kovabányászattal és őskori nyersanyagvizsgálatokkal kapcsolatos kutatás újabb jelentős eredménye, és csak remélni tudjuk, hogy a sorozat nem szakad meg.

T. Biró Katalin
MNM Régészeti Tár

